

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ**

**УКРАЇНСЬКИЙ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ІМЕНІ Г.Ф. КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА**

ФІЛОЛОГІЯ ХХІ СТОЛІТТЯ

**Збірник наукових праць
студентства й наукової молоді**

(за матеріалами XI Всеукраїнської науково-практичної
конференції студентства й наукової молоді,
Харків, 15 квітня 2021 року)

ДК: 881 + 883 + 882 + 882 + 808

Ф 56

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (протокол № 6 від 10.09.2021 року)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Голобородько Костянтин Юрійович – доктор філологічних наук, професор, декан українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Лебеденко Юлія Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови, координатор з наукової роботи українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Маленко Олена Олегівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри українознавства та лінгводидактики

Мельників Ростислав Володимирович – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова

Щербакова Наталія Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови

Обиденнікова Марина Олегівна – здобувач II курсу третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри української мови

Автори публікацій несуть відповідальність за достовірність фактичних даних, чіткість викладу тексту, цитування, а також мовно-стилістичний рівень написання матеріалів.

Філологія ХХІ століття [Електронне видання] : Збірник наукових праць студентства й наукової молоді, Харків, 15 квітня 2021 р. / Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди ; [редкол.: К. Ю. Голобородько (голов. ред.) та ін.]. Харків, 2021. 164 с.

©Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2021

©Автори публікацій, 2021

ЗМІСТ

<i>Граматичні «помилки» в сучасній постмодерній поезії</i>	8
<i>Адамова Дарія</i>	
<i>Проблема мовних штампів та кліше у сфері публічного управління....</i>	11
<i>Бартош Юлія</i>	
<i>Вербалізатори категорії «щастя» у творах Василя Мисика.....</i>	12
<i>Валенко Анжела</i>	
<i>Шляхи формування комунікативної компетентності на заняттях з української мови.....</i>	15
<i>Гаплєвська Інна</i>	
<i>«Червоний» Андрія Кокотюхи як зразок сучасного історичного роману.....</i>	17
<i>Гвоздь Єлизавета</i>	
<i>Словесні образи небесних світил у мовотворчості Івана Перепеляка..</i>	23
<i>Горенко Вікторія</i>	
<i>Лесичні й фразеологічні біблізми в епістолярному дискурсі Лесі Українки.....</i>	27
<i>Горюн Тетяна</i>	
<i>Числівник у поетичному мовленні постмодерністів.....</i>	29
<i>Гриненко Інна</i>	
<i>Мотивація володіння основами бізнес-англійської мови.....</i>	31
<i>Грицай Яна</i>	
<i>Звертання як синтаксичний засіб експресивізації поетичного тексту (на матеріалі збірки Л. Костенко «Річка Геракліта»).....</i>	32
<i>Грицай Яна</i>	
<i>Концепт Китай в українській мовній картині світу.....</i>	36
<i>Ван Дацзюнь</i>	
<i>Мовна норма vs мовна девіація в навчально-комунікативному дискурсі.....</i>	38
<i>Єрмоленко Софія</i>	
<i>Феміністична проблематика малої прози Лесі Українки.....</i>	43
<i>Жилівостова Інна</i>	

Грицай Яна Сергіївна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. Н.В. Щербакова

ЗВЕРТАННЯ ЯК СИНТАКСИЧНИЙ ЗАСІБ ЕКСПРЕСИВІЗАЦІЇ ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ Л. КОСТЕНКО «РІЧКА ГЕРАКЛІТА»)

Постановка проблеми. Поетичний світ Ліни Костенко немає внутрішньої межі, бо, як говорив І. Дзюба, вона «...той «білий голос висоти», який у цьому многозвучному оркестрі чутний особливо...» [11]. Щоб досягнути цей голос висоти, необхідно торкнутися розуміння експресивізації як однієї із категорій комунікативної ознаки мови. Дослідження мовних одиниць експресивізації спостерігається вже в другій половині XIX – початку XX століття. Зокрема В. фон Гумбольдт, О. Потебня, І. Шаховський, В. Виноградов. Так В. фон Гумбольдт пише, що «душі...насичують мову своєю силою і ніжністю, глибиною і сердечністю, і вона повертає...звучання, які здатні відтворювати в інших такі ж настрої» [9: 55]. О. Потебня пояснював, як формуються слова, наголошував, що це є процесом і результатом дії почуттів [15: 110].

Учені постійно вивчали експресивну функцію мови, яка є безперервною творчою діяльністю, процесом передачі вражень. Вона зреалізована одиницями всіх мовних рівнів: фонетичного (Ш. Баллі, В. Виноградов, С. Єрмоленко, М. Жовтобрюх, В. Русанівський, В. Чабаненко, А. Кожин та ін), лексичного (Д. Ганич, О. Потебня, В. Шаховський, В. Ковальов, О. Муромцева, М. Жовтобрюх, Н. Бойко та ін), морфологічного (Л. Джигун і В. Мацько, В. Чабаненко та ін), синтаксичного (О. Галайбіда, М. Бахтін, Т. Вавринюк, А. Загнітко, В. Чабаненко, Н. Івкова, Н. Бойко й Т. Хомич, Н. Щербакова, Т. Беляєва).

Актуальність роботи пов'язана з найобговорюванішим питанням серед лінгвістів – взаємозв'язок категорій експресивності й емоційності. Деякі науковці експресивність і емоційність ототожнюють. Уперше ці поняття розрізнила Є. М. Галкіна-Федорук, яка емоційність визначила спробою автора висловити своє ставлення до події, явища, а експресивність можливістю інтенсифікувати виразність та глибоко вразити [16: 107]. Схиляємося до думки, що емоційні засоби мови завжди експресивні, але експресивні можуть і не бути емоційними. Значить, експресивність ширше поняття за емоційність.

Отже, синтаксична експресивізація – це властивість синтаксичної конструкції підсилювати граматичну й змістову інформацію висловлювання, тому дослідження спрямовані на виявлення синтаксичних засобів експресивізації мови творів Л. Костенко, узагальненню наукових знань з даного питання, оскільки саме ця категорія мало вивчена дослідниками й недостатньо висвітлена специфіка її реалізації в текстах поетичної збірки «Річка Геракліта».

Об'єкт розвідки: поетичні твори із збірки «Річка Геракліта».

Предмет: звертання і його вираження в текстах збірки Л. Костенко.

Мета статті: визначити особливості функціонування звертань у поезіях Л. Костенко із збірки «Річка Геракліта».

Реалізація мети потребує вирішення наступних **завдань**:

1) На основі аналізу наукової літератури й власних пошуків дослідити теоретичні положення про сутність поняття експресивізації й специфіку текстового її втілення;

2) Виділити й описати риторичні звертання як один з найпоширеніших синтаксичних засобів експресивізації поетичних творів збірки Л. Костенко «Річка Геракліта».

Виклад основного змісту. Збірка має естетичні ознаки. Авторка прокладає місток між минулим і майбутнім, підкреслюючи, що нічого не змінилося, а почуття некомфортності в цивілізації вирішує за допомогою компромісу в процесі комунікації з читачем. У такому непростому діалозі взаєморозуміння досягається на рівні експресивізації. І велику роль у цьому відіграють синтаксичні засоби, тому слово Ліни Костенко експресивізоване, бо це єдиний світ, у якому людина може знайти себе й стати Людиною [14: 280 – 321]. «Річка Геракліта» – це екзистенційне дзеркало, занурюючись у мінливу амальгаму якого, людина бачить себе й з погляду своєї минулості, і *sub specie aeterni tatis* – з погляду вічності [14: 281].

Структура збірки, як природні цикли, виражає внутрішній стан ліричної героїні, її переживання й осмислення буття. Авторка знаходить такі мовні засоби, за допомогою яких її позиція виходить за свої реальні рамки, досягаючи в експресивності феномену веселки. Творчість Ліни Костенко досліджувалась багатьма мовознавцями, але поза увагою науковців залишаються акценти, зміщені в бік дослідження експресивізації синтаксичними засобами на матеріалі збірки Л. Костенко «Річка Геракліта» й в окрему розвідку не виділялися. Простежимо, за допомогою яких синтаксичних засобів досягається експресивізація в збірці.

На матеріалі збірки Ліни Костенко «Річка Геракліта» виокремимо виражальні можливості риторичного звертання на прикладі однієї поезії з кожного із чотирьох розділів-циклів «Осінні карнавали» («Сороко, не кричи! Я в лісі не стороння»), «Сліпучий магній снігових пустель» – («Які щасливі очі у казок!») «Весна підніме келихи тюльпанів» – («Досвід. Акація»), «Що в нас було? Любов і літо» – («Одкам'янійте, статуї одвічні»).

Для аналізу синтаксичних ознак експресивності виокремлюємо виражальні можливості риторичного звертання – найпоширенішого експресивного синтаксичного засобу, який використовує Л. Костенко. У досліджуваних текстах збірки «Річка Геракліта» нараховано понад 159 мовних засобів, серед яких найбільш уживаними є риторичні звертання (понад 17%).

Під час читання поетичних творів Ліни Костенко, бачимо персоніфіковане «язичницьке» сприйняття світу, тому не дивно, що оживає ліс, гай, статуї, казки, вежі, палаци. Органічно й невимушено звучать звертання до них. Звертання до неживих предметів поєднуватися з традиційним звертанням, що посилює оригінальність новоутвореного.

Несподівано й неповторно сприймаються й ті, що побудовані за принципом антитези. Урочисто-патетичного тону твору додають звертання-оксюмори. У поезії шістдесятників склалася традиція звертатися до неістот з метою персоніфікації. Це свідчить про діалогічність стилю авторів, внутрішнє наближення до описуваного явища. Однак вони не обмежуються однослівними звертаннями, а здебільшого поширюють їх компонентами, що створюють образність на рівні метафоричного словосполучення, наприклад, атрибутивними. Не винятком є і поетичні твори Л. Костенко із збірки «Річка Геракліта» (*Ліси мої, гаї мої священні*) [14: 187]. Специфічною для поезії авторки є конструкція звертання з відокремленими прикладками, які образно характеризують адресата: *Що, розуме, скептичний мій химернику? / Не прикидайся, ти сумуєш теж* [14: 139]. Зосередимося на особливостях риторичних звертань як синтаксичному експресивному засобі збірки «Річка Геракліта», які за своєю природою виражають думку, почуття, волевиявлення.

Відомо, звертання здебільшого авторка використовує для стилізації усного мовлення в репліках героїв. Наприклад: *Сороко, не кричи! Я в лісі не стороння* [14: 79]. Звертання найчастіше вживається в таких різновидах речень, як спонукальні й питальні, які мають комунікативну спрямованість: спонукають читача до дії чи відповіді. У цьому найбільше проявляється експресивізація висловлюваного, переданого структурою спонукального чи питального речення. Наприклад: *Дівча, а кинь-но і мені!* [14: 135] або *Одкам'янійте, статуї античні...* [14: 135]. Особливим експресивним центром є риторичні звертання, які виявляють почуття, переживання. Наприклад: *Ліси мої, гаї мої священні!* [14: 187]. Звертання, категорійно не змінюючи синтаксичної будови речення, надає йому експресивного забарвлення, змінює мовленнєву тональність [1]. Вокативні звертання, які зустрічаємо в збірці мають комунікативне навантаження. Вони є відповіддю й не потребують додаткового розкриття свого змісту за допомогою контексту. Для вираження особливо сильних емоцій і почуттів у своїх віршах Л. Костенко використовує цілі ряди вокативних речень, наприклад: *Мої палаци, вежі крижані...* [14: 89]. Посиленої експресії вокативні речення набувають і тоді, коли їх повторюють, супроводжують вигуками, наприклад: *І сосни, сосни, SOS!* [14: 79]. Сильної насаги, почуття, думки набуває поширене вокативне речення, наприклад: *Мої палаци, вежі крижані, я в першу мить не знаю навіть, де я, - чи там, в дитинстві, чи іще у сні ...* [14: 89]. Як бачимо, передаваний такими реченнями зміст виявляється у своєрідній інтонації, яка не цілком збігається з інтонацією звичайного звертання, оскільки нею передається ширше значення, глибша експресія.

Висновки. На основі аналізу наукової літератури й власних пошуків досліджено теоретичні положення про сутність поняття експресивізації й специфіку текстового її втілення, встановлено експресивну роль риторичних звертань у збірці «Річка Геракліта», здійснено власні пошуки прояву цих синтаксичних засобів експресивізації в чітко окресленому переліку творів, з'ясовано залежність синтаксичних засобів експресивізації від контексту.

Література

- 1. Алексеева О.** Експресивний потенціал односкладних конструкцій (на матеріалі оповідання Миколи Вінграновського «Гусенятко»)/Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. № 1048. Серія «Філологія». Вип. 67. 3С. 9 – 44
- 2. Бойко Н.І.** Лексичні експресиви як стилетвірні компоненти художнього тексту <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/22433/1/Boiko.pdf>
- 3. Бойко Н.І.,** Хомич Т.Л. Взаємодія лексичних та синтаксичних засобів експресивізації художніх текстів <http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/4615/1/Взаємодія%20лексичних%20та%20синтаксичних%20засобів%20експресивізації%20художніх%20текстів.pdf>
- 4. Вавринюк Т.І.** Засоби експресивного синтаксису в художньому тексті [file:///C:/Users/User/Downloads/PhSt_2013_9\(2\)___30.pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/PhSt_2013_9(2)___30.pdf)
- 5. Вавринюк Т.І.** Емоційно-експресивна лексика в поетичному мовленні (на матеріалі творів Ліни Костенко)/Філологічні студії. 2010. Вип.4 С.67 – 73
- 6. Ганич Д.І.** Експресивізація мовного дискурсу Олександра Олеся http://indi2014.mypage.ru/ekspresivzacya_movnogo_diskursu_oleksanda_olesya_1.html
- 7. Галайбіда О.В.** Синтаксичні засоби експресивізації наукового тексту. <file:///C:/Users/User/Desktop/ДИПЛОМ/Галайбіда%20СИНТАКСИЧНІ%20ЗАСОБИ%20ЕКСПРЕСИВІЗАЦІЇ%20НАУКОВОГО%20ТЕКСТУ.pdf>
- 8. Грищенко А.,** Жовтобрюх М./ Арнольд Грищенко// Дивослово. 2006. № 6 (591). С. 37 – 39.
- 9. Гумбольдт В.** фон Избранные труды по языкознанию [Текст] / В. фон Гумбольдт; пер. с нем. Г. В. Рамишвили / Общ. ред. Г. В. Рамишвили; послесл. А.В. Гулыги и В.А. Звегинцева. Москва: ОАО ИГ «Прогрес», 2000. 400 с.
- 10. Джигун Л.,** Мацько В. Зображально-виражальні аспекти наративу в щоденникові// Філологічний дискурс, випуск 7, 2018
- 11. Дзюба І. Є.** Поети для епох/І.М. Дзюба. К.: Либідь, 2011. С. 3.
- 12. Загнітко А.** Газетний заголовок як засіб експресивізації в політичному дискурсі <https://jvestnik-b.donnu.edu.ua/article/view/256>
- 13. Івкова Н.М.** Фігури експресивного синтаксису в сучасній публіцистичній літературі <http://www.disslib.org/fihury-ekspresyvnoho-syntaksysu-v-suchasniy-publitsystychniy-literaturi.html>
- 14. Костенко Л.В.** Річка Геракліта / Ліна Костенко; упоряд. Та перем. О. Пахльовської; післямова Д. Дроздовського: худож. С. Якутович. К.: Либідь, 2011. 336 с.
- 15. Потебня А.А.** Мысль и язык// А. А. Потебня. Изд-е 2-е. Харків: Типография Адольфа Дарре, 1892. 228 с.
- 16. Галкина-Федорук Е.М.** Об экспрессивности и эмоциональности в языке / Е. М. Галкина-Федорук // Сб. статей по языкознанию, посв. профессору МГУ акад. В. В. Виноградову. М., 1958. С. 103-124.
- 17. Чабаненко В.А.** Стилїстика експресивних засобів українська мови: Монографія. Запоріжжя: ЗДУ, 2002. 351 с.
- 18. Щербакова Н.В.,** Беляєва Т.В. Синтаксичні засоби експресії у текстах Г.Ф.Квітки-Основ'яненка // Лінгвістичні дослідження: Зб. наук. праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. 2018. Вип. 49. С. 91 – 96.